

CARITAS - KOMU ILI ČEMU?

Špiro Marasović, Split

Sažetak

Polazeći od uvjerenja da suvremene političke i društvene promjene u Hrvatskoj, zbog brzine i korjenitosti, znače zapravo društveni prevrat, koji mora biti popraćen i prevratom u načinu sudjelovanja svih društvenih subjekata u njima, autor drži da to vrijedi i za način crkvene društvene prisutnosti i aktivnosti. Takva situacija stavlja posebne izazove pred crkvenu karitativnu djelatnost, osobito pred Caritas, kao organizaciju i instituciju. U tom smislu, oslanjajući se na biblijsko-teološko jedinstvo charitasa i kenosisa, autor razlaže svoje uvjerenje koje na kraju sažima u sedam teza: 1. Budući da Crkva nije paradržava, ni zadaća Caritasa nije da duplicira ili nadomještava državne i društvene organizacije za socijalnu skrb. 2. Caritas po definiciji služi nekomu (Bogu i čovjeku), a ne nečemu (standardu, napretku i sl.). 3. Finis ultimus Caritasa je Božja slava, a ne tek socijalni učinak. 4. Da bi to postigao, Caritas ne smije biti previše institucionaliziran i centraliziran. 5. U tu svrhu, apersonalno služenje kapitalom, gdje god je to moguće, valja nadomjestiti osobnim darovima u uslugama. 6. Caritas ne bi smio s kapitalom gospodariti, nego ga distribuirati. 7. Upravu Caritasa bi u cijelosti valjalo prepustiti kvalificiranim stalnim đakonima.

Premda je sadržaj kretanja tj. mijene utkan već u sâm pojam vremena, u nj nije utkan i intenzitet tih promjena. U određenim povijesnim razdobljima, naime, te promjene znaju do te mjere biti korjenite i snažne da više i ne govorimo o pukim promjenama, nego o -prevratu. A prevrat u povijesnim zbivanjima traži katkad i prevrat u

načinu kako se u tim zbivanjima sudjeluje, dakako, ako se u njima uopće želi sudjelovati.

Promjene koje su se zadnjih godina zbile u Hrvatskoj na gospodarskoj i političkoj razini, za hrvatski narod zacijelo znače jedan takav prevrat. Premda je djelomice i Crkva u Hrvatskoj, na svoj način, pridošnjela da do njega dođe, ipak, budući da su područja rečenoga prevrata izvan njezine neposredne nadležnosti, Crkva u njemu nije igrala glavnu ulogu, što će reći da se državnim osamostaljenjem, uvođenjem višestranačkog demokratskog ustroja i tržišnoga gospodarstva i sama Crkva neočekivano brzo našla u novim okolnostima života i djelovanja, za koja nije bila spremna. I ona je brzinom ovih promjena zatečena. Stoga prevrat na političkom i gospodarskom polju u Hrvatskoj stavlja i Crkvu u Hrvatskoj pred zadaću da i sama izvrši prevrat u svom načinu sudjelovanja u ovdašnjim povijesnim zbivanjima. Ova korjenita promjena načina sudjelovanja u povijesnim zbivanjima mora se dogoditi na svim razinama crkvenog života i u svim njezinim strukturama, počevši od biskupâ, svećenikâ, redovničkih zajednicâ pa sve do pojedinog građanina vjernika, jer više ništa nije kao što je prije bilo.

I crkveni Caritas - kao jedan od načina konkretne crkvene prisutnosti i djelatnosti - mora stati sučelice ovim i ovakvim promjenama te u odnosu prema njima odrediti i svoju strategiju i svoju taktiku. Strategiju pak i taktiku svoga djelovanja možemo mudro odrediti samo tako da se uvijek iznova vraćamo na svoje osnovno polazište, tj. da ponovno posvijestimo ono prvo, glavno i temeljno pitanje koje glasi: Što mi zapravo hoćemo? i da onda - postigavši jasnoću odgovora na to pitanje! - stvaramo planove i poduzimamo konkretne korake. Nisu, naime, ni u Crkvi ni u društvu nepoznate strukture koje to pitanje sebi ne postavljaju, već - vođene logikom birokratske pragmatike - jednostavno traju, zbog čega onda i njihovo konkretno djelovanje nema neposredne veze s njihovim izvornim smislom. Ako se, naime, moglo dogoditi da toj napasti podlegnu i naglašeno karizmatske zajednice - kao što su to, primjerice, redovničke (od kojih neke diljem svijeta, pa i u Hrvatskoj, muku muče oko svoga identiteta, što će reći da zapravo više ne znaju što su ono u početku htjele!) - onda ni jedna takva crkvena djelatnost, kao što je Caritas, nema pravo misliti i vjerovati da se takvo što njoj ne može dogoditi. Ovo vrijeme, dakle, traži da i hrvatski Caritas bezuvjetno sebi postavi pitanje: Komu ili čemu Caritas treba da služi?, jer tek o odgovoru na to pitanje ovisi i odgovor na ono drugo: Kako Caritas treba da djeluje? Da bismo, međutim, na ovo pitanje mogli odgovoriti ispravno, potrebno je prvo posvijestiti caritasovo teološko utemeljenje i osmišljenje, jer - *agere sequitur esse*.

I.

Odmah valja naglasiti da "charitas", ni kao riječ ni kao sadržaj, nije tek puka dedukcija novozavjetne Božje objave niti je ona tek jedan od mogućih načina provođenja u praksu kršćanske teorije. Upravo suprotno: *charitas* je do te mjere integralni dio sâme srži kršćanske teologije i kršćanskog misterija da je ljubav podjednako srž i kršćanske mistike i kršćanske prakse. O tomu bjelodano svjedoče ne samo riječ i djelo Isusa Krista nego i svi biblijski tekstovi, odnosno svi ostali teološki izvori. Tako će, primjerice, Ivan, na sebi svojstven način, izreći kratko i jasno: *Deus charitas est: et qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo* (1 Iv 4,16). Prema tome - budući da *Deus charitas est!* - *charitas* ne spada samo u kršćansku ortopraksiju, nego i u kršćansku - ortodoksiju! Stoga: Tko ne ljubi, ne upozna Boga, jer Bog je ljubav (1 Iv 4,9). Ovak o shvaćena, *charitas* nije izvorno antropološka - posebice ne ako se pred očima ima čovjeka *in statu naturae lapsae* - već teološka kategorija, koja u spašenom čovjeku reflektira samoga Boga. Izvorište *charitasa* je sâm Bog, a u čovjeku se više ili manje uspješno odražava. - U ovom je ljubav: ne da smo mi ljubili Boga, nego - on je ljubio nas i poslao Sina svoga kao pomirnicu za grijeh e naše (1 Iv 4,10).

Ponirući u ovaj misterij s druge strane, sv. Pavao će nam otkriti da su *charitas* i *kenosis* zapravo jedno te isto. U Poslanici Filipljanima on, naime, piše: "On, trajni lik Božji, nije se kao plijena držao svoje jednakosti s Bogom, nego sâm sebe 'opljeni' uzevši lik sluge, postavši ljudima sličan; obličjem čovjeku nalik, ponizi sâm sebe, poslušan do smrti, smrti na križu" (Fil 2,6-8). Iz ovoga proizlazi da *charitas* nije samo dar, nego - sebe-dar, tj. Božje sebe-darje nama. Svrha pak toga Božjega sebe-darja nama jest da živimo po njemu (1 Iv 4,9), odnosno da dade život vječni svima koje mu je dao Otac (Iv 17,2). A ako je sâm Bog izvor *charitasa*, i ako je svrha *charitasa* u odnosu prema čovjeku čovjekov spas, a način na koji se ostvaruje *kenosis*, odnosno, ako je čovjekov *charitas* samo refleks toga Božjega *charitasa*, onda ni čovjek kroz svoj *charitas* ne može reflektirati neku drugu svrhu doli Božji život, niti ga može drukčije ostvarivati doli kao *kenosis*. U ispravom kršćanskom smislu, dakle, ne može biti ni govora o *charitasu* tamo gdje se eventualno na njegovo vrhunaravno ishodište zaboravlja, a na njegovu vrhunaravnu usmjerenost i ne misli, odnosno tamo gdje je *kenosis* ne samo tuđa riječ nego i tuđi sadržaj. U takvim bi okolnostima *charitas* izgubio svoj izvorni smisao i pretvorio bi se tek u jednu od postojećih društvenih institucijâ koje u opisu svojega radnog mjesta imaju socijalnu skrb, i ništa više.

Istina, socijalna skrb spada u područje karitativne djelatnosti, ali *charitas* se s njome niti poistovjećuje, niti se u njoj posvema

iscrpljuje. I to ne samo stoga što u djelokrug karitativne djelatnosti podjednako ulazi područje duhovnih kao i tjelesnih djela milosrđa, već u prvom redu stoga što *charitas* po definiciji u prvom redu od Boga proizlazi i Bogu vodi, i što je, kao takav, u biti - *bogoštovlje*! Ni jedno od karitativnih djela što ih je učinio Isus Krist nije za učinak imalo samo rješenje konkretnog problema (glad, bolest, opsjednuće, nedostatak vina i sl.), već uvijek konstataciju onih kojima je na taj i takav način pomognuto: ovo je prst Božji, a ovaj čovjek je čovjek Božji! Osim toga, ljubav se najučinkovitije ostvaruje neposredno i na osobnoj razini. Svako, naime, posredovanje umanjuje njezin intenzitet, posebice pak ako se to posredovanje ne vrši na osobnoj, tj. personalnoj, nego na nekoj apersonalnoj razini. A svaka institucija, kao pravno strukturirani organizam, po svojoj naravi je apersonalna, te kao takva nije baš najprikladnija za transfer ljubavi. Dakako, ni Crkva ni bilo koje organizirano društvo ne može bez i mimo institucije - jer institucija je zapravo sinonim za organizirano društvo - ali uvijek valja imati na umu da je njezina uloga instrumentalna. Ne ljubi naime Caritas, kao institucija, nego ljube pojedini ljudi kojima ta institucija služi kao servis! Jednako tako, kao što je subjekt darivanja jasno određena, sasvim konkretna, pa makar i anonimna ljudska osoba, tako je sasvim konkretna ljudska osoba i adresat toga dara. Nije, naime, dovoljno da pojedina ljudska osoba bude tek posredni ili neposredni korisnik određene pomoći, već ona mora biti - budući da se ljubav iskazuje osobi kao osobi - i njezin osobni primatelj. Naime, Bog nije sišao na zemlju zbog nekih, iako za ljudski život neupitnih, no ipak apersonalnih vrijednosti i vrednota, nego zbog čovjekova osobnoga spasa. Iz toga onda slijedi da ni Caritas po svojoj izvornoj vokaciji nije zato tu da kao apersonalna institucija služi nekim apersonalnim vrednotama, kao što su recimo: razvoj mjesta, društveni napredak, životni standard i sl., već ljudskim osobama. Dakako da, služeći pojedinom čovjeku, Caritas indirektno služi i tim vrednotama, ali ove vrednote nisu neposredni cilj i motiv karitativne djelatnosti. Nitko ne niječe da u suvremeno organiziranim društvima nije moguće izbjeći da se katkad i tako djeluje - tj. da se umjesto neposrednog služenja konkretnoj osobi, tj. nekome, aktivnost usmjeri na služenje nečemu, primjerice razvoju, napretku i sl. - no valja paziti da takvo djelovanje ostane iznimka, a ne da postane pravilo, jer, u protivnome, Caritas će se svesti na paralelnu društvenu organizaciju za socijalnu skrb za čije djelovanje i nije neophodna ljubav. Dovoljna je samo pravda.

II.

U ovom i ovakvom teološkom gnijezdu gnijezdi se i crkvena karitativna institucija čije je ime Caritas. Ova bi institucija, dakle, i po svojem imenu i po svojoj logici morala biti - institucionalizirana

ljubav, što je po sebi dijalektički pojam. No takav je slučaj i s institucionaliziranim karizmama u Crkvi, primjerice s raznim pokretima i s redovničkim zajednicama. Štoviše, i sâma je Crkva u tom smislu dijalektički pojam, jer i Crkva je utoliko razapeta između obraćenja i sakramentalnog života - koji konkretno subzistira u pojedinoj ljudskoj osobi - i neizbježnog stupnja institucionalizacije svojega života, ako je ona ipak zajednica, a ne amorfni skup izoliranih pojedinaca. Koliko je teško to dvoje držati u pravom međudnosu, najbolje nam svjedoči povijest Crkve u kojoj je i glavni naglasak u definiciji Crkve, prelazio sad na jednu, a sad na drugu stranu. Kad je, naime, naglasak bio na Crkvi kao instituciji, ona se definirala kao *societas perfecta*, a kad je prešao na drugu stranu, definirala se kao *corpus mysticum*. Pretjerani naglasak na Crkvu kao instituciju rađa Crkvu kao državu, a pretjerani naglasak na pojedinoj osobi pretvara Crkvu u sektu.

I Caritas, kao institucionalizirana ljubav, u trajnoj je napasti da, zbog dijalektike koja postoji između institucije, što on jest i mora biti, i ljubavi usmjerene od jedne osobe drugoj osobi, jedan od ta dva elementa precijeni, a drugi podcijeni te tako zapadne u krizu identiteta, što će reći u krizu smisla vlastita poslanja. Bez stanovitog stupnja institucionalizacije on, naime, gubi mogućnost šireg i učinkovitog djelovanja - tj. postaje jednostavno nemoguć! - dok prenaglašenom institucionalizacijom i s njom usko povezanom centralizacijom, ljubav gubi svoju bitnu, personalnu dimenziju, osobito onu teološki prozirnju, i svodi se na apersonalnu, uvelike birokratiziranu organizaciju za pružanje socijalne pomoći, analognu u svemu onima na profanoj društvenoj razini. Opasnost da se s Caritasom dogodi upravo ovo drugo utoliko je veća što u strukturi suvremenih društava leži racionalizirani egoizam, a ne ljubav. Egoizam, naime, ide prema zgrtanju i akumulaciji, kao preduvjetu mogućnosti stjecanja novog profita i još veće, gotovo nekontrolirane potrošnje, dok je *charitas* u biti uvijek - *diffusivum sui*! Stoga je bio i ostao problem: Kako se Caritas, kao institucija ljubavi, dakle, neprofitabilna organizacija, može organski ugraditi u civilno društvo koje je zapravo "institucija profita"? Kako je moguće u jednom kapitalističkom društvu posjedovati kapital, a na njemu ne profitirati? Kako u kapitalističkom društvu mudro poslovati s akumuliranim kapitalom, a pritom ostati "lud" u biblijskom smislu? Ta i slična pitanja samo su podvarijante onoga iskonsko kršćanskoga: Kako biti u svijetu, a ne biti od svijeta?

Cjelokupna logika suvremenih društava, dakle, takva je da Crkvi, kao cjelini, i svim njezinim strukturama daje prostor slobodnoga djelovanja, ali tako da im uvelike otežava disanje vlastitim, kršćanskim plućima. Za Caritas je dodatna poteškoća i to što se velik dio pripadnika Crkve odrekao napora da diše tim kršćanskim plućima, tj. da misli i djeluje vrhunaravnom, kršćanskom logikom,

pa se priključio na društveni aparat za umjetno disanje, čime je postojeće probleme učinio još većima. Jer, statistički gledano, najveći dio pripadnika društva, koji ne misli i ne djeluje logikom *charitasa* i *kenosisa* već logikom strukturâ racionaliziranog egoizma, jesu - bar na Zapadu - kršćani, što će reći pripadnici jedne od postojećih kršćanskih Crkava i sljedbi. Naime, kapitalizam, u svom razula-renom obliku, nastao je i razvija se upravo na područjima s pretežitom kršćanskom populacijom.

III.

Logika društvenog života i društvenog razvoja u Hrvatskoj nakon uspostave državne samostalnosti i uvođenja višestranačke demokracije i tržišne privrede - što će reći kapitalizma! - ni po čemu se ne razlikuje od bilo kojeg drugog društva zapadnoga tipa. Štoviše, stanje u suvremenoj Hrvatskoj pokazuje crte onog brutalnog, još neukroćenog kapitalizma iz vremena prvobitne akumulacije kapitala u zapadnim zemljama. Vrijeme od pola stoljeća provedenog u kakvom takvom socijalizmu očito nije ostavilo dubljega traga u psihi ljudi u smislu neke poželjne "zdrave sinteze". S tom i takvom činjenicom mora računati i Crkva u Hrvatskoj, poglavito oni koji svojim nastupom, više nego drugi, daju javni pečat crkvene pojavnosti i tako više nego drugi utječu na stvaranje općeg dojma o Crkvi kao cjelini. Tu, dakako, spadaju u prvom redu pojedinci iz redova klera, ovisno o rangu koji imaju unutar crkvenih struktura, ali i crkvene zajednice i institucije. I Caritas je jedna od takvih institucija čiji će način organiziranja i djelovanja uvelike utjecati na stvaranje općeg dojma o Crkvi u Hrvatskoj u vremenu koje je pred nama. Kako bi i učinak i dojam budućeg Caritasova djelovanja u Hrvatskoj bio sukladan svojoj izvornoj svrsi - a to znači ne samo socijalno koristan nego i evangelizatorski učinkovit! - odnosno, kako bi bio i ostao "u društvu, ali ne od društva", sačuvavši unutar društvene "mudrosti" onu elementarnu "ludost" bez koje nema kršćanstva, ne bi bilo zgoroga da se na neke od sljedećih teza misli na vrijeme, a o nekima, možda, i malo podrobnije razmisli:

1. Caritas je crkvena, a ne društvena organizacija. A kako Crkva nije nikakva paradržava, čija bi zadaća bila da duplicira državne i društvene uloge i nadležnosti, ni Caritas u razvijenim društvima nije tu da supstituira, ponajmanje duplicira državne i društvene organizacije za gospodarski razvoj i socijalnu skrb.

2. Budući da je srž crkvenog misterija Božje sebedarje ljudima i - kao uzdarje! - ljudsko sebedarje Bogu, ni Caritasova logika života i djelovanja - kao eminentno crkvene ustanove! - ne može biti druga i drukčija, što će reći da Caritas po definiciji ne služi (ne)čemu - razvoju, standardu, društvu, narodu i sl. - nego (ne)komu! A taj

(ne)tko su Bog i čovjek. Caritas, dakle, na konkretan način posreduje Božju ljubav prema najpotrebnijima, iskazujući kroz to svoju ljubav prema Bogu, sukladno onoj: Zaista, kažem vam, što god učiniste jednome od ove moje najmanje braće, meni učiniste (Mt 25,40).

3. *Finis ultimus* sveukupnog crkvenog djelovanja jest Božja slava. Kao što je Isus svjetlost svijeta (Iv 8,12), tako su i kršćani svjetlost svijeta (Mt 5,14). Dobra djela - kao konkretna fenomenologija te svjetlosti - nisu dokraja osmišljena u samima sebi, već imaju za cilj da ljudi vide naša dobra djela i slave ne nas, nego Oca našega koji je na nebesima (usp. Mt 5,16). Prema tome, dobro djelo koje ne ide za ovim ciljem, ili je pak tako obavljeno da otežava postizanje ovoga cilja, nije do kraja uspjelo, tj. ono nije do kraja evanđeosko.

4. Ustanova za posredovanje *charitasa*, tj. ljubavi, koja bi bila previše centralizirana i institucionalizirana; koja bi kapital akumulirala, umjesto da ga distribuira; koja bi s darovima gospodarila, umjesto da ih posreduje; koja bi, kao takva, nastupala više kao moćni zajmodavac, investitor, pa čak i bankar i sl., takva jedna ustanova ne bi bila prikladna za postizanje rečenoga evanđeoskoga cilja. Jer, pri velikom investicijskom zahvatu može doduše država reći Caritasu "hvala", ali u pravilu ne kažu ljudi: Bogu hvala!

5. Da ne bi došlo do toga, potrebna je ne samo disperzija - i to trajna! - postojećeg kapitala i njegova što hitnija pretvorba u sasma konkretni, pojedinačni dar sasma konkretnom, pojedinačnom čovjeku (jer kapital je pokvarljiva roba!), već i, gdje god je to moguće, zamjena novčanih i materijalnih radova sasma konkretnim, volonterskim radovima i uslugama. Usluge se, naime, događaju na osobnoj razini, tu se jasno vidi tko i za koga nešto radi, dok je novac po definiciji apersonalan. Stoga bi valjalo, i tamo gdje se daruju materijalne vrijednosti, to darivanje popratiti i nekom konkretnom, dodatnom uslugom.

6. Nije zadaća Caritasa da raznim financijskim transakcijama sâm kapital stvara, nego da onaj već stvoreni i darovani dalje distribuira, pa ma koliko to bilo suprotno logici društvenog gospodarjenja. To, međutim, odgovara logici kršćanskog darivanja kod koje nije važno da se dade mnogo, nego da se, po mogućnosti, dade sve! Dati mnogo, znak je bogatstva, a znak ljubavi je dati sve. (usp. Mk 12,41 i Lk 21,1-4).

7. I napokon, valjalo bi dobro promisliti nije li već i za Crkvu u Hrvatskoj krajnje vrijeme da se cjelokupno vodstvo Caritasa povjeri kvalificiranim stalnim đakonima. Svi, naime, teološki i pastoralni razlozi govore tomu u prilog, dočim ni jedan ne govori u prilog postojećoj praksi, tj. da Caritasom upravljaju svećenici. *Suum cuique!*

CARITAS – TO WHOM OR WHAT FOR?

Summary

Starting from conviction that the contemporary and social changes in Croatia, because of rapidity and radically, mean in fact social revolution, which must be accompanied also with revolution in the mode of participation in them of all social subjects, the author considers that this could apply to the way of Church social presence and activity, especially in front of Caritas as organisation and institution. In that sense, depending upon biblical-theological unity of caritas and kenosis, the author explains his persuasion which he reduces in the seven thesis: 1. Since Church is not parastate the duty of Caritas is not to duplicate or substitute state or social organization for social welfare. 2. Caritas according its definition serves to someone (to God and man) but not to something (to standard, progress and similar). 3. Finis ultimus of Caritas is glory of God, but not social effect. 4. To attain it Caritas should not be too institutionalize or centralized. 5. For this purpose, apersonal serving with capital, wherever it is possible should be replaced by personal gifts in favorous. 6. Caritas should not command with capital but distributes it. 7. Administration of Caritas should be completely ceded to qualified deacons.